

YAPRAK

Her ayın biriyle onbeşinde çıkar
Fikir, Sanat Gazetesi
Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare
eden : Orhan Veli Kanık

Yıl: 2

Sayı: 17

1 Ocak 1950

15 Kuruş

Abone: 6 aylığı 150, Yıllığı 300 Kuruş
Adres: Posta Kutusu 179, Ankara
Güney Matbaacılık ve Gazetecilik
T.A.O. — Ankara

Yirminci Yüzyılın Ortasında İNSAN HAKLARI

Halkın başına gelen felâketlerin ve hükümet içindeki yolsuzlukların tek sebebi insan haklarının hor görülmesi ve unutulması olduğuna göre...

Bundan 170 yıl önce Fransız Milli Meclisin yayımladığı İnsan Hakları Beyanname'si bu cümle ile başlıyordu. Acaba beyannamenin savunduğu bu mukaddes haklar nelerdi? O zamanın Amerikan ve Fransız Anayasaları gözden geçirilirse, 18 inci yüzyıl sonundaki sosyal nizamın iki grup insan hakkı üzerine kurulmak istendiği görülür. Bunlardan bir kısmı, siyasi hürriyeti sağlayan, medeni haklar dediğimiz vatandaş haklarından ibarettir: Söz hürriyeti, basın, vicdan hürriyeti gibi. İkinci grup ise insanların değişmez, el sürülmez haklarını şu dört esasa bağlar: Hürriyet, eşitlik, güvenlik, mülkiyet.

1793 Fransız Anayasası - ki ihtilâl devrinin en ileri yasası diye tanınmıştır - hürriyeti şöyle tarif ediyor: Başkalarına zarar vermiyen herşeyi yapabilmek. Bu anlayışa göre, herkesin hürriyeti başkasının hürriyeti ile sınırlıdır. Tıpkı birbirlerinden çitlerle ayrılmış çiftlikler gibi. Demek ki Fransız ihtilâliyle açılan devirdeki hürriyet anlamı, insanı tek başına, kendi içine kapamış olarak tasavvur ediyordu. Nitekim mülkiyet denilen hak da, insanın kendine ait olan şeyleri istediği gibi, başkalarını hesaba katmaksızın, toplumdan bağımsız olarak kullanabilmesi şeklinde anlaşılıyordu. Böylece, Fransız ihtilâlinin getirdiği hürriyet ve mülkiyet hakları, insanları birbirine bağlamak şöyle dursun, onları birbirinden ayırıyor, bencillikleri (hodgepömleri) ile baş başa bırakıyordu.

Eşitliğin de, Fransız devriminde, siyasi veya ekonomik bir manası yoktur. 1795 Anayasası eşitliği şöyle anlatmıştı: Kanun önünde herkes birdir.

Güvenliğe gelince, yeni nizamın en çok önem verdiği, en yüksek tuttuğu hak bu idi. Güvenlik, toplumun yalnız ferdi hak ve hürriyetlere bekçilik etmek için var olduğunun ifadesidir. Yani güvenlik bencillığın si-gortasıdır.

Görülüyor ki, 19 uncu yüzyıl demokrasisinin insanlara tanıdığı hakların hiçbirisi bencil, kendi içine kapamış, arzu ve menaatlerinden başka şey tanımayan fertleri aşmamıştır. Bu nizamda insanları birbirine bağlayan tek kuvvet, şahsın ve mülkün korunması kaygusudur.

Aradan zaman geçip te şartlar değişince ve insanlar ekonomik buhranların, harplerin, ihtilâllerin yarattığı yeni meseleler karşısında kalınca, tabii haklar konusu da yeni şekiller aldı. Bir kere anlaşıldı ki, toplumdan ayrı fert diye bir şey düşünülmez; fert, yaşayışının bütün tezahürleriyle toplumun içindedir. Fert-toplum tezadı sun'ıdır. Sonra yine anlaşıldı ki, Fransız ve Amerikan devrimcilerinin mukaddes tanıdıkları ve tanıttıkları haklardan faydalananlar aslında toplumun çoğunluğu değil, küçük bir azınlıktır. Buna sebep te, siyasi hürriyetlerin yalnız başına bir işe yaramasıdır. Yoksulluktan, işsizlikten kurtulamayan insana uzatılmış siyasi hürriyetler, bir banka veznedarının elindeki paralar kadar lüzumsuz ve faydasızdır.

Yeni ıstıraplarla yorgulan, yeni tecrübelerle kuvvetlenen 20 nci yüzyıl insanları bu gerçeği anladılar ve geçen yıl Birleşmiş Milletler Kurulunda kabul ettikleri "İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si, ile asıl can

alacak meselelere el attılar. Sosyal güvenlik, eğitim hakkı, sağlık ve refah, eğitim hakkı gibi, hem ferdi toplumdaki gerçek yerine koyan, hem de siyasi hak ve hürriyetlere temel olan hakları dünya yüzündeki bütün insanlara tanıdılar. Her kişinin, toplumun bir üyesi olmak sıfatıyla, sosyal güvenliğe hakkı vardır; her kişinin, haysiyeti için ve kişiliğinin serbestçe gelişmesi için zaruri olan ekonomik, sosyal ve kültürel haklarını gerçekleştirme hakkı vardır; her kişinin, sıhhatini ve refahını sağlayacak bir yaşama seviyesine hakkı vardır; her kişinin eğitime hakkı vardır; her kişinin, topluluğun kültürel faaliyetine serbestçe katılmak, güzel sanatları tatmak, bilim alanındaki ilerleyişe katılmak ve bundan faydalanmak hakkı vardır, dediler. (Madde 22, 23, 25, 26, 27).

Yirminci yüzyılın ellinci yılına girerken, bütün dünyadaki büyük halk yığınları bu haklarına sınıksız sarılmışlar, onları ellerinden alan gasplara karşı amansız bir savaşa girmişlerdir. 89 cu adamları nasıl despot hükümdarları devirdilerse, 1950 nin sayısız kahramanları da, insanlığı saadet yolundan alıkoyacak her türlü engeli yıkıp devireceklerdir.

YAPRAK

TÜRKÜDEN TİYATROYA

S. EYUBOĞLU

ve imkânların elinde umulmadık şekillerle girecek.

Necati Cumalı türkçe ve insanca bir çift sözden bir piyes çıkarmış. İzmirde basılmış ve Şehir Tiyatrosunda oynanmakta olan Boş Beşik gerçekte şu iki türkü mısraının sahneye konmasıdır:

Neyleyim neyleyim kolları neyleyim
Nenni nenni demedik dülleri neyleyim.

Bu sahici insan sesinin ardında Cumalı, ovalı gelini, beyl, anası, insanları, gelenekleri ve günlük konuşmalarıyla bir yörük obası görmüş. Gelin ovoidan gelir de yörük obası karşı mı komaz? Gelin kısır olur da oba da düzen mi bozulmaz? Obadan korkan gelinin bebegini kuzgunlar mı kapmaz? Bebeksiz gelin kendini derreye mi atmaz? Ölen ölü, yörük yine yollara mı düşmez? Bütün bunları Cumalı söyleme kendinin de doymadığı belli olan lezzetli bir türkçeyle, sahnemize bu kadar bol ve sahilçiler olarak gelmedik bir türkçeyle anlatmış. Bu işin zorluğunu bilmeyen ne bilsin, bilenlere selâm olsun.

Şu var ki sahne ötedenberi şairlere oyun oynaya gelmiştir. Gerci aslında, Yunanda ve Klâsik Batıda tiyatronun iyisini şairler yapmıştı; fakat o zamanlar şiir de tiyatro da günlük gerçeğin az çok ötesinde ve ortak sanat kayguları içindeydiler. Zamanımızın insanı tiyatrodan tiyatroyu, şiirinden şiiri istemeğe alışmıştır. Birinde sevdiğini ötedinde hoşgörmez. Bu yüzden tiyatroyla şiiri uzlaştırmak isteyenler çok defa birini ötekine emrine vermek zorunda kalıyor, sahneye ne sıfatla çıktıklarını seyreyciye şüphe veya bu şekilde belli ediyorlar. Tiyatronun müzikle uzlaştırılmasında da aynı mesele daha kesinlikle ortaya çıkıyor. Her biri kendi imkânları içinde gelişen sanatlar belki bir gün, meselâ sinemada, bir araya ve bir hizaya gelecekler; fakat o güne her halde daha çok var.

Cumalı'nın piyesini tiyatro için folklorlardan faydalanma olarak değil, folklor için tiyatrodan faydalanma diye görmek ve göstermek yerinde olur sanıyorum. Yalnız kısır gelin teması, evde ve obadaki iç ve dış meseleleriyle sürükleyici bir dram olabilir, fakat o zaman da şairin asıl kullanmak istediği halk şiiri motifleri dışarıda yahut ikinci plânda kalırdı. Boş Beşik nasıl sahneye konmalı ki halk, şairin birinci plâna koyduğu şiir motifleriyle yetinsin, kişilerin çok defa şairce konuşmalarını hoş görsün? Sahneçiler belki, piyes başka türlü yazılmıyды, diyebilirler, ama mesele yazılma değerlendirmektedir.

Folklorla yeni tiyatroyu uzlaştırmak şairlerimizi de sahneçilerimizi de bir hayli terleteceğe benzer. Ne yapalım terlesinler, çıkar yollarından biri de bu.

HAYVANAT BAHÇESİ

KUŞLAR BÖLÜMÜ

Melih Cevdet ANDAY

Merhaba küçük kuşlar merhaba
Nedir bu sessizlik hani selâm sabah
Hani fiskoslar gülüşmeler fıkırtılar
Hani türküler koşmalar manîler
Ahlal oflar nâralar çığlıklar
Nerde sevdâ şarkıları nerde
Yanmalar tutuşmalar lâl atmalar
Göksu safaları Kâğıthane safaları
Alemdağı Çırçır Anadoluhisarı
Anısı da mı kalmadı o günlerin
Yakışmıyor böyle susup oturmak doğrusu
Yakışmıyor birinize
Kartal mı sandın kendini serçe
Ya sen saka kuşu
Hani tenekelerin hani çeşmebaşı
Merkebin sırtında Kayışdağ suyu
Çocuk sesleriyle dolu Enez küpleri
Bakır maşrapalar beyaz tülbenler
Merhaba dut yemiş bülbül
Ne düşünüyorsun böyle
Dut yediğin günleri herhalde
Hani o günler diyorsun
Merhaba arpacı kumrusu
Düşün dur bakalım ispinoz kuşu
Düşünün bütün kuşlar düşünün
Başımıza gelen işi
Bunu yapan iki buçuk kişi
Çoğu erkek azı dişi
Azı dişi köpek dişi
Ey ağırlarla çıkan yirmi yaş dişi
Merhaba muhabbet kuşu
Bil bakayım sevdiğim kızı
Kalmadı değil mi güzelim dünyanın
Tadı tuzu
Sana da merhaba kafiye kuşu
Zır zır zır zır
Bak sapıttıverdin işi

GÜZEL BİR YALAN

S

anatkârın tek amacı güzel yaratmaktır., diye bir yalan uydurmuşlar, hepimiz inanmış gidiyoruz. Belki arada sırada "Peki, güzel dedikleri şey ne olsa gerek? Nasıl yaratılıyor?., diye ya kendimize, ya birbirimize soruyoruz. Ama sormamızla "O bir sırdır., diyip geçiştirmemiz bir oluyor.

Doğrusu aranırsa, hiç birimizin inandığı yok bu sırta. İnansaydık bunca ulu sanatkâra saygı duyabilir miydik? Sanat üstüne boyuna düşünür, konuşur, böyle birbirimizle cenkleşir miydik? Bilmediğimiz, özünü kavrayamadığımız bir işe kendimizi vermenin, üstelik onu yaratmaya kalkışmanın aptallıktan başka bir şey olmayacağını düşünmez miydik?

Bakın, gençlerde Nurullah Ataç, Yahya Kemal'in yaşadığı günleri, içinde kavrukları olayları göremediğini, şiirine alamadığını, geçmişten kurtulamadığını yazıyordu. "İnsan, şairde kendi güntünü de arıyor., di-yordu. Ama arkasından da Yahya Kemal'in büyük bir şair olduğunu, günümüzü yazma, anlatma işini beceriksiz delikanlılara bırakmakla iyi etmediğini söylüyordu.

Demek Nurullah Ataç da şairde güzel sözden, ustalıktan başka şeyler arıyor. Ama bu başka şeyler bizim bir şairi sevmemize yetmez önce. Çünkü biz günümüzü anlatmaya kalkışan iki şairden ancak güzel yazanını seviyoruz. Nedir o güzel olan? İşte gene işin başına geldik. Ama oyunun, yalanın kaynağı da burada bence. Çünkü güzellik, renk gibi, koku gibi, ağırlık gibi eşyaya bağlı bir özelliktir. Güzellik de tek başına bulunmaz, renk de, koku da, ağırlık da. Bu doğru ise, sanatkâr, payına düşen belli bir işi güzel yapan adam demektir. Biz bu belli işin ne olduğunu bulursak sırrın en az yarısını çözmüş oluruz. Artık güzel yaratmaktan söz açmaktansa sanatkârın işi üzerinde konuşuruz. Peki, nedir sanatkârın payına düşen o belli iş? Sanatın konusu nedir? Şu insan oğ-lu. İnsanı kendine konu diye alan bilimci de var, diyeceksiniz, ama onların işi insanı, tek başına yahut toplum içinde olsun, sadece ortaya koymak, tanımak. Sanat ise insanı değiştirmek istiyor? Niçin? Dünyada mesut olması için. Hani "Medeniyet, teknik ilerledi; korkunç makineler yaptık; belki öteki yıldızlara bile gidebileceğiz; ama insan hiç değişmedi, yahut da çok az değişti. İlkçağ

insanı ile bizim aramızda ne fark var sanki. Değişen sadece âletlerdir, elbiselerdir., diyorlar ya, doğru ise, o zamandan bu yana sanat, görevini yapamamış demek; insanların, kendi yarattıkları âletler, kurdıkları yeni yaşayışlar karşısında geri, çaresiz, bedbaht kalmasına göz yummuş. Çünkü kendimizden ayrı, kendimizin dışında tutmayagördüğümüz o âletler, makineler yok mu, onlar bize yeni bir yaşayış buyuruyor; biz düşün-cemizle, duygumuzla o yeni yaşayışı benimsiyemezsek dünyayı kendimize de başkalarına da zehir zemberek ediyoruz. Doğan güne ayak uyduramayanların da türüsü var tabii. Kimi, çağımıza uygun duyulara alışmak şöyle dursun bunun düşüncesine bile katlanamıyor. Uçağa bakmıyor, hekimine gitmiyor, "Fesi başıma babam koydu çıkarmam., diyor. Kimi uçak düşüncesini doğru buluyor ama, gel gelelim içine binemiyor; kadının erkeğe eşit olduğuna inanıyor ama, beni sevmeyi diye bıcağıyla çekip yapıyor da; bir yandan "İnsan hür doğar., diyor, öte yandan köli kullanıyor, asalete düşmanız diyip soyunun sopunun zenginliği ile övünüyor; kimi bu dünyada saadet düşünür diyor, kimi allah beni fakir yaratmış diyor, kimi ben de mesut olmak istiyorum ama nasıl diye soruyor. Bu örneklerin bize gösterdiği nedir? Çağının gerisinde kalmış bedbaht insan değil mi? Bu insana çağını öğretmek, saadatin yolunu izni göstermek! İşte sanatın payına düşen iş. Ama gelen güntü anlamamakta ayak direyenler için de bir sanatkâr lâzım, diyecekler bulunur belki. Ölmek üzere olan hastaya acısını duyurmak için aryon iğnesi yapmak gibi. Bunu anlıyorum. Hatta o iğnenin de güzel yapılı, kötü yapılı vardır. Ama bununla, yaşayanların sanatı arasında hiç bir güzellik benzeyişi, oranı kalmıyor demektir. Onun için biz güzel-çirkin tartışmalarını ancak yaşayan sanatın üzerinde yapmalıyız. Hangi sanatkâr bize çağımızın gerçek saadeti gösteriyorsa en güzel işi o basarıyor demektir. Bir hastalığı, mikrobu ile savaşarak yenmek isteyen bilim adamını tıfır-rukçüden faydalı bulduğumuz gibi, bize, çağımızın saadeti elde etmemize yarayacak duygu, düşünce yollarını öğretene sanatı da bu yolları öğretmeyen, yanlış öğreten, yarım yamalak öğreten sanattan güzel bulacağız. Bu bakımdan sanatkâr ne geçmişin, ne de bilmediğimiz uzak geleceğin adamı değil, kendini bağ-larından, ölü hücrelerinden, pislikle-rinden kurtarıp tertemiz kalmaya uğraşan çağımızın adamıdır.

Melih Cevdet ANDAY

SİNCANKÖY

Bir tiren gelir Sincandan
Dağı düzü aşı aşı
Çevreyi verir telâşa
Haber var odan ocaktan

Hey şu sarı killi toprak
Ananın oğlunun bahtı
Ne deprem seni sarstı
Kabuk kabuk çatlatarak

Demiryolunun bir yanı
Tükenmek bilmiyen bozkır
Haykır var gücünle haykır
Aşk ver ona ışık anı

Nasıl yanıyor güneşte
Nasıl özlüyor yağmuru
Masmavi bulutsuz duru
Bir gökyüzü orda işte

Orda çoluk çocuk karı
Koca baba oğul orda
Hepsi bir çorak tarlada
Bir türkü çalışmaları

Yoksullukları da türkü
Sevdaları özlemleri
Otlakları ekinleri
Vatan baştanbaşa öykü

Bir tiren geldi Sincandan
Araşız öter düdüğü
Bu ne ovası geçtiği
Dağda gün battı bir yandan

Sabahattin KUDRET

